

Miroslav Bertoša (1938. – 2023.)

U Puli je 24. kolovoza 2023. preminuo eminentni hrvatski povjesničar Miroslav Bertoša, rođen 1938. u Beogradu. Sin istarskoga emigranta, u Pulu se s roditeljima doselio 1947. te je ondje završio osnovnu školu, gimnaziju i 1963. diplomirao povijest s književnošću na Pedagoškoj akademiji. Do 1969. radio je kao asistent na spomenutoj instituciji, paralelno 1966. diplomiravši povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 1969. do 1995. bio je zaposlen u tadašnjem Sjevernojadranskom institutu JAZU, današnjem Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci – Područnoj jedinici u Puli, a potom je, ne zapuštajući znanstveni rad, do 1999. bio prvim generalnim konzulom Republike Hrvatske u Trstu. Do 2003. bio je upravitelj Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, a od 2003. do umirovljenja 2008. zaposlen je na Filozofskom fakultetu u Puli.

U zvanje znanstvenoga savjetnika izabran je 1986., a paralelno se razvijala njegova nastavna djelatnost te je 1993. postao redoviti profesor Pedagoškoga (današnjega Filozofskog) fakulteta u Puli. Već iduće godine bio je osnivačem i prvim predstojnikom pulskoga Odsjeka za povijest. Osim toga, u kraćim je ili dužim razdobljima predavao na drugim studijima od preddiplomske do poslijediplomske razine diljem Hrvatske, ostavljajući prepoznatljiv trag na generacijama studenata. Poput znanstvenoga, ni nastavni rad profesora Bertoše nije okončan umirovljenjem te ga je 2008. Senat Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli izabrao u zvanje *professor emeritus*. K tome, od 1990. do smrti bio je član suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Skica je to, namjerno nepotpuna, dugogodišnjega profesionalnog puta jednoga od najutjecajnijih hrvatskih povjesničara od sredine XX. stoljeća naovamo. Potpuni životopis svakako bi morao još nekoliko odlomaka posvetiti usavršavanjima, projektima, uredništvima, suradnjama i nagradama, a već i zbijeni osvrt na bibliografiju Miroslava Bertoše zahtijevao bi zasebno poglavlje. Sjećanje na preminuloga profesora, međutim, kod njegovih prijatelja, suradnika, kolega i studenata zasigurno nije i neće biti satkano od hladnih biografskih ili bibliografskih činjenica. Osebujna nadgradnja, onaj „udio Bertoše” unutar strogih granica znanstvenoga i nastavnoga rada te nepostojeća granica između profesionalnoga interesa i života čine pravu podlogu uspomena na čovjeka jedinstvene vitalnosti i energije. I samome mi je stoga nemoguće objektivno razlučiti što je imalo važniji utjecaj, što je na mene ostavilo snažniji i trajniji dojam. Naravno, spoznaja da historiografija može biti mnogo više od suhoparnih udžbenika, a do nje sam pred četvrt stoljeća došao upravo upijajući uvodna poglavlja *Zlikovaca i prognanika*, u punom smislu fundamentalne Bertošine monografije o socijalnom razbojništvu u novovjekovnoj Istri, svakako je očekivana sastavnica pri zbrajanju uspomena. U istoj se mjeri to može reći i za saznanja stečena na njegovim predavanjima, neovisno o tome je li riječ o diplomskom ili poslijediplomskom studiju. Pa ipak,

jednako su važni i kratki, slučajni susreti poput onoga prije desetak godina na fakultetskom stepeništu, kad je, na moje usputno pitanje, s nekoliko rečenica u koherentnu cjelinu povezo poznate godine devetnaestostoljetnoga istarskog polihistora Petra Stankovića sa Saramagovim *Ogledom o sljepoći* ili neočekivane opservacije prilikom predstavljanja raznorodnih publikacija na koja je kao sudionik pozivan rado i često upravo zbog umijeća poticajne interpretacije, uparene s elokvencijom i erudicijom.

Kao što je dobro poznato, Miroslav Bertosa najvećim je dijelom opusa, neovisno o tome je li riječ o monografijama ili radovima objavljenim u periodici u rasponu od opsežnih znanstvenih radova do kraćih priloga, ponajprije vezan uz razdoblje kasnoga srednjeg vijeka i rano novovjekovlje, poglavito na istarskom prostoru. Zasigurno će većina tekstova objavljenih povodom njegove smrti staviti naglasak na to razdoblje i pomak što ga Bertosin znanstveni doprinos predstavlja u odnosu na prijašnje spoznaje, ali i pristup mletačkom dobu sjevernojadranske prošlosti. Ipak, vrijedi istaknuti njegovu nemalu važnost za proučavanje moderne i suvremene povijesti, pri čemu se ponovno prepleću bibliografski podaci i kontekst. Najboljim je primjerom *Knjiga o Istri*, objavljena 1968., kojoj je Bertosa jedan od suautora. Oblikovana prema zamisli istaknutoga istarskog i hrvatskog intelektualca Tone Peruška, ova monografija nije tek dopuna njegova nedovršenoga rukopisa. Ona je svojevrsni međaš, dokaz kako je krajem šezdesetih godina konačno ostvarena zamisao izražena još za preporodnoga razdoblja o oblikovanju pogleda na istarske okolnosti, jednako prošle kao i trenutne, koji ne bi bio puko preuzimanje koncepcija oblikovanih u talijanskim intelektualnim krugovima. Dugo nakon Dobrile i Laginje, spomenuto djelo ukazalo je na dovršeni proces formacije intelektualca sposobnih pružiti svojevrsnu protutežu, a među njima je važnu ulogu odigrao upravo Bertosa. Neovisnost o talijanskim predodžbama oblikovanim u drugoj polovini XIX. i prvim desetljećima XX. stoljeća ne smije se brkati s ignorancijom, jer upravo je Bertosa u različitim publikacijama iznosio izrazito upućene interpretacije djelovanja i utjecaja najvažnijih talijanskih istarskih povjesničara koji su se u prošlosti doticali tema kojima se i sam bavio. Presudno je, međutim, što su njegove interpretacije u svakom pogledu nadrasle dotadašnje spoznaje, metodološki, ali i objektivnošću pristupa temeljenog na kritičkom čitanju izvora.

I prva Bertosina samostalna monografija, stjecajem okolnosti, tematikom je vezana uz XX. stoljeće. Riječ je o knjizi *Proština 1921. Antifašistički pokret seljaka jugoistočne Istre*, objavljenoj 1971. u pedesetoj obljetnici naslovnih zbivanja. Već i činjenica da je za potrebe istraživanja u Rimu posjetio tada proskribiranoga Antu Ciligu, što nije moglo proći bez reakcija koje su se protegnule i na osamdesete godine, zaslužila bi zaseban osvrt. Međutim, još je važnije da ovaj istraživački „izlet” u suvremenu povijest tada mladoga historičara do danas ostaje najvažnijim znanstvenim prinosom navedenoj tematici jer iduća desetljeća ni nedavna stota obljetnica proštinskih zbivanja nisu doprinijeli ničime što bi nadmašilo Bertosine dosege.

Feljtoni i srodni tekstovi što ih je profesor Bertosa objavljivao u lokalnom dnevniku *Glas Istre* duže od desetljeća u redovitom tjednom ritmu, dijelom poslije ukoričeni u više publikacija nejednakoga obujma, često su bili usmjereni na povezivanje prošlosti sa sadašnjicom, odnosno prvim desetljećem hrvatske samostalnosti, te se u njima zrcale procesi (pre)oblikovanja kolektivnih identiteta, jednako nacionalnih kao i regionalnoga. Zasebno pak mjesto pripada dijelu tih tekstova autobiografski usredotočenih na prve poratne godine u Puli, poslije objedinjenih u monografiji *Kruh, mašta i mast*. U njima je u nizu fragmenata oslikano doba sazrijevanja, ponajprije intelektualnoga, mladoga Bertose tijekom školskih godina u kontekstu depopuliranoga grada u potrazi za novim životom i identitetom u novoj državi.

Ne gurajući se u prve redove, rađeci desetljećima ustrajno i predano, Miroslav Bertosa osigurao si je dugovječni spomen, znatniji od navođenja u bilješkama znanstvenih radova. Svojim primjerom još će se desetljećima zrcaliti u istraživačkom i interpretativnom pristupu mlađih generacija povjesničara, kao i u nastavnom radu njegovih nekadašnjih studenata. Kao jedinstvena pojava zadugo će nedostajati u kulturnom i javnom životu svojega grada, ali i znatno šire.

Mihovil Dabo